

กระบวนการพัฒนา **โรงเรียนคุณธรรม**
ทำอย่างไรให้**ประสบความสำเร็จ**

ศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ

กระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม ทำอย่างไรให้ประสบความสำเร็จ

พิมพ์ครั้งที่ 1 พฤศจิกายน 2560 จำนวน 5,000 เล่ม

เจ้าของ ศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ

ที่ปรึกษา

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นพ.เกษม วัฒนชัย
นายปราโมทย์ โชติมงคล

ประธานกรรมการมูลนิธิยุวสถิรคุณ
ผู้อำนวยการศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ

คณะผู้จัดทำ

รองศาสตราจารย์ ปภัสวดี วีระกิตติ
นายณพพร สุวรรณรุจิ
นางวาสนา เลิศศิลป์
นางสาวจงกล ทรัพย์สมบูรณ์
นางฉนวนลักษณ์ สีนประเสริฐ
นางสาวจิตติมา เรืองเดชสุวรรณ
นางสาวชลธิชา หงษ์เวียงจันทร์
นางสาวมิ่งมันติก สุไลมาน
นางสาวพิมพ์ล ไม้ตะคุ

รองผู้อำนวยการศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ
ที่ปรึกษาศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ
ผู้ทรงคุณวุฒิศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ
ที่ปรึกษาศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ
ที่ปรึกษาศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ
นักวิชาการศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ
นักวิชาการศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ
นักวิชาการศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ
เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป ศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ

รูปเล่ม

นายวัฒนสินธุ์ สุวรรตินานนท์

พิมพ์ที่

บริษัท สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด

คำนิยม

เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2555 พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงจัดตั้ง “กองทุนการศึกษา” ให้คณะกรรมการจัดทหาอาสาสมัครมาช่วยงาน และได้พระราชทานพระราชประสงค์ของโครงการว่า “ให้โรงเรียนสร้างคนดีให้แก่บ้านเมือง”

บัดนี้ กระบวนการดังกล่าวได้รับการกล่าวขานว่า “โรงเรียนคุณธรรมจริยธรรม” แต่เรียกกันสั้นๆ ว่า “โรงเรียนคุณธรรม”

เมื่อเวลาผ่านไป ได้มีการวิจัยประเมินผลโดยนักวิชาการด้านการศึกษา พบว่า กระบวนการดังกล่าวเกิดผลดีแก่ทุกภาคส่วนในโรงเรียน และกระบวนการดังกล่าวสามารถนำไปปรับใช้เพื่อสร้าง “โรงพยาบาลคุณธรรม” “บริษัทหรือโรงงานคุณธรรม” “กระทรวงคุณธรรม” ฯลฯ

ปัญหา คือ อะไรเป็นปัจจัยสู่ความสำเร็จ?

ปัจจุบันมีการถอดบทเรียนเพื่อตอบคำถามดังกล่าวดังปรากฏอยู่ในหนังสือเล่มนี้

ปัญหาต่อไป คือ ทำอย่างไรจึงจะยั่งยืน?

ปัญหานี้คงต้องรอให้ศูนย์โรงเรียนคุณธรรมถอดบทเรียนต่อไป

ขอขอบคุณทุกๆ ท่านที่มีส่วนในกระบวนการสร้างคนดีให้แก่บ้านเมือง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 เคยรับสั่งว่า

“การสร้างคนดีเป็นเรื่องที่ยากและยาว

แต่ก็ต้องทำ

ขอให้ถือเป็นหน้าที่”

ขอพวกเรารับใส่เกล้าใส่กระหม่อม ปฏิบัติจนสุดความสามารถ เพื่อตอบแทนบุญคุณแผ่นดินอันเป็นที่รักยิ่งของพวกเราทุกคน

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นพ.เกษม วัฒนชัย
ประธานกรรมการมูลนิธิยุวสถิรคุณ

คำนำ

ตลอด 4 ปีที่ผ่านมา ศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ ได้จัดอบรมเชิงปฏิบัติการให้แก่วิทยากร ครูแกนนำ นักเรียนแกนนำ จัดการศึกษาดูงานแหล่งเรียนรู้ จัดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และจัดสัมมนา ผู้ทรงคุณวุฒิ นิเทศอาสา และผู้เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง ตลอดจน ลงพื้นที่นิเทศติดตามโรงเรียนคุณธรรมที่อยู่ในความดูแล จำนวน 611 แห่ง ทำให้ศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ ได้รับข้อมูลความรู้เกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมจำนวนมากมายหลายประเด็น รวมทั้ง ได้รับฟังปัญหา อุปสรรคในการดำเนินงาน และได้ให้คำแนะนำเพื่อช่วยแก้ไขปัญหา อุปสรรคในการดำเนินงานพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมให้ลุล่วงจนประสบความสำเร็จ

เพื่อให้การพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมมีความต่อเนื่อง และ มีความยั่งยืน เกิดประโยชน์ต่อโรงเรียนทุกแห่งที่กำลังพัฒนาเป็นโรงเรียนคุณธรรม ศูนย์โรงเรียนคุณธรรมจึงจัดทำหนังสือเล่มนี้ขึ้น เพื่อเติมเต็มความรู้ความเข้าใจในการนำกระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมไปใช้จริง

นายปราโมทย์ โชติมงคล
ผู้อำนวยการศูนย์โรงเรียนคุณธรรม
มูลนิธิยุวสถิรคุณ

สารบัญ

กระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมทำอย่างไรให้ประสบความสำเร็จ	7
1. การเกิดขึ้นของโรงเรียนคุณธรรม	7
2. ความสำคัญของการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม	10
3. หลักการสำคัญของการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม	12
4. กระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม	13
กระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม	17
ขั้นตอนที่ 1 การสร้างการรับรู้ และการยอมรับ	17
ขั้นตอนที่ 2 การสร้างครูแกนนำและนักเรียนแกนนำ	20
ขั้นตอนที่ 3 การกำหนดคุณธรรมอัตลักษณ์ของโรงเรียน	22
ขั้นตอนที่ 4 การกำหนดวิธีการบรรลุคุณธรรมอัตลักษณ์ของโรงเรียน	27
ขั้นตอนที่ 5 ลงมือปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายการเปลี่ยนแปลง (ตามคุณธรรมอัตลักษณ์ของโรงเรียน)	34
ขั้นตอนที่ 6 สร้างกลไกการขับเคลื่อนโรงเรียนคุณธรรม	35
5. บทบาทของผู้บริหารในการขับเคลื่อนโรงเรียนคุณธรรม	46
6. บทบาทของครอบครัวในการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม	47
ภาคผนวก 1 สาระความรู้เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม	51
ภาคผนวก 2 แนวทางการพิจารณาคุณภาพโรงเรียนคุณธรรม	55
แนวทางการพิจารณาคุณภาพโรงเรียนคุณธรรมมูลนิธิยิวสภิสคุณ	59
เอกสารอ้างอิง	69

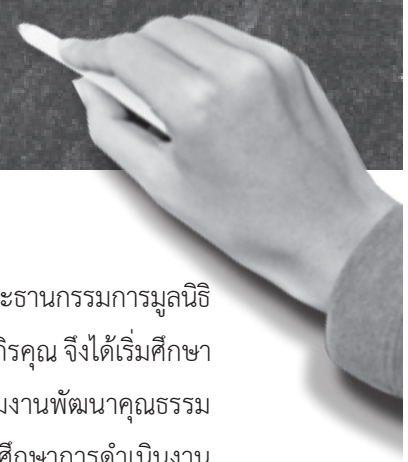

...การทำความดีนั้น โดยมากเป็นการ
เดินทวนกระแสความพอใจและความต้องการ
ของมนุษย์ จึงทำได้ยากและเห็นผลช้า แต่ก็
จำเป็นต้องทำ เพราะหาไม่ ความชั่ว ซึ่งทำได้
ง่ายจะเข้ามาแทนที่....

พระบรมราโชวาทของ
พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร
ในพิธีพระราชทานกระบี่และปริญญาบัตรของโรงเรียนนายร้อยตำรวจ
เมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2529

กระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม ทำอย่างไรให้ประสบความสำเร็จ

1. การเกิดขึ้นของโรงเรียนคุณธรรม

นับตั้งแต่ กลางปี พ.ศ.2557 ภายใต้นโยบายและแนวทางการดำเนินงานของประธานกรรมการมูลนิธิยุวสถิรคุณ ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นพ.เกษม วัฒนชัย ศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ จึงได้เริ่มศึกษาการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมของโรงเรียนบางมุลนาภุมิวิทยาคม จังหวัดพิจิตร ซึ่งได้เริ่มงานพัฒนาคุณธรรมภายใต้การริเริ่มของศาสตราจารย์เกียรติคุณ นพ.เกษม วัฒนชัย เมื่อปี พ.ศ.2553 และศึกษาการดำเนินงานพัฒนาคุณธรรมของโรงเรียนในโครงการกองทุนการศึกษา ซึ่งได้เริ่มงานพัฒนาคุณธรรมเมื่อปี พ.ศ.2555 จนสามารถพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมวิทยากร และหลักสูตรฝึกอบรมครูแกนนำและนักเรียนแกนนำจนแล้วเสร็จในต้นปี พ.ศ.2558 ศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ จึงได้เริ่มจัดฝึกอบรมกระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมตามแนวทางของมูลนิธิยุวสถิรคุณ โดยผลิตหนังสือชี้แจงกระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม คู่มือวิทยากร พร้อมสื่อการเรียนรู้สำหรับวิทยากรออกเผยแพร่ จัดฝึกอบรมวิทยากร ฝึกอบรมครูแกนนำ นักเรียนแกนนำ จัดประชุมชี้แจงสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่ผู้บริหารโรงเรียน พร้อมทั้งได้เริ่มงานนิเทศติดตามโรงเรียนคุณธรรมอย่างเป็นระบบ ในรุ่นแรก มีโรงเรียนอยู่ในความดูแลของศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ จำนวน 131 แห่ง เป็นโรงเรียนในโครงการกองทุนการศึกษา จำนวน 98 แห่ง และโรงเรียนร่วมกับศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ จำนวน 33 แห่ง ปัจจุบัน มีโรงเรียนในความดูแล จำนวน 611 แห่ง เป็นโรงเรียนในโครงการกองทุนการศึกษาจำนวน 144 แห่ง โรงเรียนในโครงการพระราชดำริของกระทรวงศึกษาธิการจำนวน 100 แห่ง วิทยาลัยในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา จำนวน 60 แห่ง โรงเรียนในสังกัด

กรุงเทพมหานครจำนวน 10 แห่ง และโรงเรียนร่วมกับศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ จำนวน 297 แห่ง โรงเรียนเหล่านี้ถือว่าเป็นตัวแทนของโรงเรียนในโครงการต่างๆ ที่มีส่วนร่วมในการปรับปรุงพัฒนากระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมให้เหมาะสมและสะดวกในการนำไปปฏิบัติจริง

จากปี พ.ศ.2555 ที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงมีพระราชกระแสรับสั่งพระราชทานให้แก่คณะองคมนตรี ในการจัดตั้ง “กองทุนการศึกษา” โดยได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ เพื่อดำเนินงานในกองทุน และ ทรงมีพระราชประสงค์ว่า “ให้โรงเรียนสร้างคนดีให้บ้านเมือง” โดยได้พระราชทานหลัก 3 ประการในเรื่องครูและนักเรียน ดังนี้

“ให้ครูรักเด็ก และเด็กรักครู

ให้ครูสอนให้เด็กมีน้ำใจต่อเพื่อน

ไม่ให้แข่งขันกัน แต่ให้แข่งกับตัวเอง

และให้เด็กที่เรียนเก่งช่วยสอนเพื่อนที่เรียนช้ากว่า

ให้ครูจัดกิจกรรมให้นักเรียนทำร่วมกัน

เพื่อให้เห็นคุณค่าของความสามัคคี”

จนกระทั่งในปี พ.ศ.2557 สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ จึงจัดตั้ง “มูลนิธิยุวสถิรคุณ” ขึ้น ประกอบด้วย ศูนย์สถานศึกษาพอเพียง ศูนย์จิตวิทยาการศึกษา และ ศูนย์โรงเรียนคุณธรรม เพื่อสนองพระราชประสงค์ในการขยายผลโรงเรียนคุณธรรม และ การสร้างคนดีให้บ้านเมือง

การดำเนินงานที่ผ่านมา ศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ (มยส.) พบว่า ระบบนิเทศติดตามโรงเรียนคุณธรรมเป็นปัจจัยความสำเร็จของการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมตามแนวทางมูลนิธิยุวสถิรคุณ หลักการสำคัญในการนิเทศติดตามโรงเรียนคุณธรรม คือ มุ่งให้โรงเรียนสามารถปฏิบัติตามกระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมจนประสบความสำเร็จ สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียนไปในทิศทางที่ดีขึ้นได้

ขั้นตอนที่ 5 ลงมือปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายการเปลี่ยนแปลง (คุณธรรมอัตลักษณ์)

ขั้นตอนที่ 6 สร้างกลไกการขับเคลื่อนโรงเรียนคุณธรรม

ขั้นตอนที่ 6.1 การวางแผน

ขั้นตอนที่ 6.2 การสร้างการมีส่วนร่วม

ขั้นตอนที่ 6.3 การส่งเสริมสนับสนุนและเสริมแรง

ขั้นตอนที่ 6.4 การนิเทศติดตาม

ขั้นตอนที่ 6.5 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้

ขั้นตอนที่ 6.6 การประเมินผล

ขั้นตอนที่ 6.7 การถอดบทเรียน

ขั้นตอนที่ 6.8 การประชาสัมพันธ์

พระองค์ใช้เป็นหลักการทรงงานของพระองค์ในการช่วยเหลือประชาชนในเรื่องต่างๆ ทรงศึกษาให้เข้าใจความเดือดร้อนของประชาชนอย่างแท้จริง เสด็จพระราชดำเนินไปถึงพื้นที่จริงเพื่อทรงฟังจากปากของประชาชน และทรงให้ความสำคัญกับการสร้างการรับรู้และยอมรับของประชาชนเป็นอย่างมาก ทรงอธิบายให้ประชาชนเข้าใจผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นอีกด้วย ดังนั้น ในการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม ศาสตร์เรื่อง “เข้าใจ” จึงต้องเข้าใจจุดมุ่งหมายของโรงเรียน ต้องเข้าใจกระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมตามแนวทางมูลนิธิยุวสถิรคุณอย่างชัดเจน ศาสตร์เรื่อง “เข้าถึง” คือ การเข้าถึงข้อมูลสำคัญของโรงเรียน สภาพที่เป็นความจริงของโรงเรียน ครู นักเรียน และ ผู้ปกครอง ฯลฯ ศาสตร์เรื่อง “พัฒนา” คือ การลงมือปฏิบัติตามแนวทางที่ได้ศึกษามาและอาจดำเนินการต่อยอดเป็นนวัตกรรมขึ้น โดยต้องชี้แจงอธิบายให้ครู นักเรียน และผู้มีส่วนได้เสียกับโรงเรียนได้รับรู้แนวทางดำเนินงาน แผนปฏิบัติของโรงเรียน และผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้น เพื่อให้ทุกคนเกิดความตระหนัก และยอมรับในการร่วมมือกันพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม เพื่อความสุขของทุกคนในโรงเรียน

2. โรงเรียนควรกระตุ้นการสร้างการรับรู้ตลอดเวลา ตั้งแต่เริ่มต้นชี้แจงกระบวนการดำเนินการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมให้ทุกคนรับรู้ และให้ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ให้ทุกคนรับทราบนโยบาย เป้าหมายที่โรงเรียนจะร่วมกันดำเนินการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมอย่างต่อเนื่อง และผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้น โดยใช้การสื่อสารด้วยวิธีการและช่องทางที่หลากหลาย ทั้งในแนวดิ่ง แนวนอน และแนวไขว้ (ความสัมพันธ์ต่างกลุ่มกัน) การสื่อสารทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ให้ทำอย่างต่อเนื่อง เป็นระยะๆ อย่างสม่ำเสมอ โดยเน้น ให้ข้อมูลที่แสดงให้เห็นถึงคุณค่า ความสำคัญและประโยชน์ที่เกิดกับนักเรียน ครู ผู้บริหาร และชุมชน เช่น

5. ใช้การสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ (ทางอ้อม) เช่น สื่อสารผ่านครูแกนนำ นักเรียนแกนนำ ยกเหตุการณ์ตัวอย่าง เช่น เล่าเรื่องเกณฑ์การรับคนเข้าทำงานและการให้คนออกจากงานขององค์กรต่างๆ ว่าต่อให้เก่งแค่ไหน แต่ถ้านิสัยไม่ดี ก็ไม่มีใครต้องการให้ทำงานด้วย เป็นต้น

6. ควรแทรกการสร้างการรับรู้และตระหนักในการดำเนินงานอย่างมีคุณภาพไว้ในทุกขั้นตอนของงาน โดยคำนึงถึงระยะเวลาที่เหมาะสม ภาระงานของผู้รับผิดชอบ และจัดประเมินความก้าวหน้าของงานเป็นระยะๆ เพื่อนำข้อมูลมาเป็นตัวอย่างเหตุผลของการสร้างความตระหนักในการปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งจะเป็นการกระตุ้นให้ผู้ที่ทำงานตื่นตัว เข้าใจกระบวนการทำงานชัดเจนและให้ความร่วมมือมากยิ่งขึ้น

7. ศึกษาฐานแหล่งเรียนรู้โรงเรียนคุณธรรม เพื่อให้มีประสบการณ์ในพื้นที่จริง จะช่วยสร้างความเข้าใจ ความตระหนักและแรงบันดาลใจเพิ่มขึ้นได้

8. สร้างการรับรู้ให้แก่บุคคลภายนอก (ผู้ปกครอง ชุมชน เขตพื้นที่) โดยเชิญผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วม โครงการโรงเรียนคุณธรรม ประชาสัมพันธ์โครงการโรงเรียนคุณธรรมทุกครั้งในการประชุมระดับจังหวัด เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างครูแกนนำและนักเรียนแกนนำ

ผู้บริหารโรงเรียนต้องให้ความสำคัญกับการคัดเลือกแกนนำ ให้มั่นใจว่าเมื่อแกนนำได้รับการอบรม กระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมตามแนวทางของ มยส. แล้ว จะสามารถทำหน้าที่แกนนำได้อย่างดี แกนนำจะเป็นทั้งครูวิทยากรของโรงเรียน เพื่อจัดอบรมเพื่อนครู และนักเรียนแกนนำ และเป็นทีมงานของโรงเรียน ที่ช่วยให้การดำเนินงานตามกระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมสำเร็จตามเป้าประสงค์ของโรงเรียนได้

วิธีการ

1. ผู้บริหารโรงเรียนควรพิจารณาความเหมาะสมของผู้ที่จะรับคัดเลือกเป็นแกนนำ และเมื่อแกนนำได้รับการอบรมตามหลักสูตรของมูลนิธิยุวสถิรคุณแล้ว ต้องมอบหมายงาน ให้ออกโอกาสในการปฏิบัติงานตามที่ได้รับรับการอบรมมา มีการพัฒนาความรู้ ความสามารถและทักษะในการปฏิบัติงานตามความจำเป็นเพิ่มเติม ได้รับการเสริมแรงเชิงบวก และกำลังใจในการทำงานจากผู้บริหาร ร่วมวางแผนปฏิบัติงาน ประเมินความก้าวหน้าของงานในแต่ละช่วง และประเมินผลงานร่วมกัน การได้รับมอบหมายงานซึ่งเป็นนโยบายสำคัญของโรงเรียนที่ต้องการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ ถือว่าเป็นการได้รับเกียรติ ได้รับการยอมรับจากผู้บริหาร และ เพื่อนร่วมงาน จึงเป็นกลไกในการพัฒนาแกนนำอย่างต่อเนื่อง ช่วยในงานพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมประสบผลสำเร็จ
2. การคัดเลือกแกนนำควรพิจารณาจากผู้ที่มีความรู้ มีทัศนคติที่ดีต่อการพัฒนาคุณธรรม มีมนุษยสัมพันธ์ เป็นแบบอย่างที่ดี และสมาชิกในโรงเรียนให้การยอมรับ
3. พยายามสร้างทีมทำงานพัฒนาคุณธรรมของโรงเรียนให้กว้างขวาง แบ่งภาระรับผิดชอบงานให้ทั่วถึง สร้างการมีส่วนร่วม และผู้บริหารต้องติดตามให้คำปรึกษาแนะนำ และ เสริมแรงอย่างสม่ำเสมอ
4. เตรียมสร้างแกนนำรุ่นต่อไป เพื่อส่งต่อภารกิจการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมไปยังรุ่นต่อรุ่นอย่างต่อเนื่อง
5. นักเรียนแกนนำควรแสวงหาโอกาสในการปฏิบัติงาน เพื่อพัฒนาตนเองด้านคุณธรรมอยู่เสมอ ควรพัฒนาความรู้ความสามารถ และสร้างแรงจูงใจให้ตนเองในการเข้าร่วมงาน ประเมินความก้าวหน้าของงานที่ได้ปฏิบัติ สร้างทีมทำงานให้เข้มแข็ง แบ่งภาระรับผิดชอบงานให้ทั่วถึง ส่งต่อภารกิจให้แกนนำรุ่นต่อไป และร่วมแสดงผลงานความสำเร็จ เพื่อสร้างความภาคภูมิใจให้โรงเรียน

ขั้นตอนที่ 3 การกำหนดคุณธรรมอัตลักษณ์ของโรงเรียน

คุณธรรมอัตลักษณ์ที่สามารถนำไปแก้ปัญหาในโรงเรียนได้จริง จะต้องได้มาจากการประชุมระดมความคิดของแต่ละกลุ่มบุคคล ได้แก่ กลุ่มนักเรียน กลุ่มครู และกลุ่มผู้บริหาร ทุกกลุ่มมุ่งแก้ไขประเด็นปัญหาที่กลุ่มได้ค้นพบจากการระดมความคิด คุณธรรมอัตลักษณ์จึงประกอบด้วย คุณธรรมเป้าหมายของโรงเรียนและพฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวกของทั้ง 3 ฝ่าย (นักเรียน ครู ผู้บริหาร) หลักสำคัญของการกำหนดคุณธรรมอัตลักษณ์ของโรงเรียนคุณธรรม คือ การแปลงคุณธรรมเป้าหมายให้เป็นจริยธรรมหรือพฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวก กระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมตามแนวทาง มยส. จึงใช้ตารางคุณธรรมอัตลักษณ์เป็นเครื่องมือแสดงเป้าหมายในการปฏิบัติงานเพื่อพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม

การกำหนดพฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวกต้องมีความชัดเจนสอดคล้องกับปัญหา สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง และ ประเมินผลการเปลี่ยนแปลงได้ ประการสำคัญ ต้องมุ่งแก้ไขปัญหาของนักเรียนเพื่อช่วยเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียนเป็นหลัก โดยมีคุณธรรมเป้าหมายเป็นตัวกำกับทิศทางการปฏิบัติพฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวก

กรณีโรงเรียนมีความร่วมมือกับชุมชน หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน โรงเรียนสามารถเชิญมาร่วมการระดมความคิดได้ เพื่อให้งานพัฒนาคุณธรรมขยายความมีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้น

วิธีการ

1. จัดประชุมระดมความคิดเฉพาะกลุ่ม กลุ่มครู กลุ่มนักเรียน และ กลุ่มผู้บริหาร เพื่อค้นหาคุณธรรมเป้าหมาย และพฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวกของแต่ละกลุ่ม
2. ในการระดมสมองเพื่อค้นหา “พฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวก” จะพิจารณาจากปัญหาสำคัญของโรงเรียนที่ต้องการแก้ไข หรือ พิจารณาจากพฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวกที่ต้องการส่งเสริมให้เกิดขึ้นในโรงเรียน และกำหนด

“คุณธรรมเป้าหมาย” เช่น ความซื่อสัตย์ ความมีวินัย ความรับผิดชอบ เป็นต้น คุณธรรมเป้าหมายที่มีการระบุพฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวกไว้ด้วย จะเรียกรวมว่า “คุณธรรมอัตลักษณ์” โรงเรียนอาจกำหนดคุณธรรมเป้าหมายไว้ 3 ประการ/รอบปี เพื่อความกระชับในการปฏิบัติโครงการคุณธรรมให้บรรลุเป้าหมาย และ ประเมินผลสำเร็จได้สะดวก ช่วยให้เห็นภาพการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียนชัดเจนง่ายมากขึ้น

คุณลักษณะของพฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวก ควรมี ดังนี้ 1) สอดคล้องกับคุณธรรมเป้าหมาย 2) พฤติกรรมต้องมีความชี้เฉพาะให้ชัดเจน 3) พฤติกรรมต้องสอดคล้องกับปัญหาที่ค้นพบ 4) พฤติกรรมต้องนำไปปฏิบัติได้จริง และ 5) พฤติกรรมต้องสามารถวัดและประเมินผลได้

วิธีการกำหนดพฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวก ดังนี้

1) ระดมความคิดโดยแต่ละกลุ่มแยกกันทำ 2) กำหนดจากปัญหาและสาเหตุ 3) จัดลำดับความสำคัญของปัญหา 4) เลือกปัญหาที่สำคัญที่สุดมาจำนวนหนึ่ง 5) กำหนดพฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวกที่ต้องการให้เกิดขึ้นและมีความสอดคล้องกับปัญหาและสาเหตุ

3. เมื่อจัดประชุมระดมความคิดครบทุกกลุ่มแล้ว ให้ผู้แทนกลุ่มผู้บริหาร ผู้แทนกลุ่มครู และผู้แทนกลุ่มนักเรียน นำคุณธรรมเป้าหมายและพฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวกของทั้ง 3 ฝ่ายมาพิจารณาร่วมกัน ในกรณีที่คุณธรรมเป้าหมายมีความสอดคล้องตรงกันทั้ง 3 กลุ่ม ให้จัดทำตารางคุณธรรมอัตลักษณ์ของโรงเรียนได้เลย

“ตารางคุณธรรมอัตลักษณ์” หมายถึง การระบุพฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวกของคุณธรรมเป้าหมายแต่ละด้านที่โรงเรียนได้คัดเลือกไว้แล้ว โดยจำแนกตามกลุ่มเป้าหมาย เช่น กลุ่มผู้บริหารโรงเรียน กลุ่มครู และกลุ่มนักเรียน เพื่อให้แต่ละกลุ่มทราบที่ต้องปฏิบัติตนอย่างไรบ้างในแต่ละด้าน เช่น ความซื่อสัตย์ของครู ได้แก่ ไม่เบียดเบียนเวลาราชการ เข้าสอนตรงเวลา ความซื่อสัตย์ของนักเรียน ได้แก่ การไม่ลอกการบ้าน เป็นต้น

เมื่อสรุปคุณธรรมอัตลักษณ์ของโรงเรียนได้แล้ว ให้จัดทำตารางคุณธรรมอัตลักษณ์ แล้วประกาศให้ทุกฝ่ายรับทราบและดำเนินการให้บรรลุพฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวกที่กำหนดไว้

ตัวอย่าง

ตัวอย่างตารางคุณธรรมอัตลักษณ์			
คุณธรรมเป้าหมาย	พฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวก		
	ผู้บริหาร	ครู	นักเรียน
ความซื่อสัตย์	จัดซื้อ-จัดจ้าง โปร่งใส	ปฏิบัติงานของโรงเรียนอย่างเต็มเวลา	ทำการบ้านด้วยตนเอง
ความมีวินัย	ตรงต่อเวลา	- เอาใจใส่การสอน - ส่งงานตามกำหนดเวลา	- มาโรงเรียนทัน - ทิ้งขยะเป็นที่ - แต่งกายถูกระเบียบ
ความพอเพียง	ใช้จ่ายประหยัด	ใช้จ่ายประหยัด	ใช้จ่ายประหยัด

4. ในกรณีที่คุณธรรมเป้าหมายของนักเรียนไม่ตรงกับคุณธรรมเป้าหมายของกลุ่มครู และกลุ่มผู้บริหาร ให้เลือกคุณธรรมเป้าหมายของนักเรียนเป็นคุณธรรมเป้าหมายของโรงเรียน และให้ผู้บริหารและครูกำหนดพฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวกของผู้บริหารและครูขึ้นใหม่ (โดยคำนึงถึงปัญหาและสาเหตุของครู และผู้บริหาร) เพื่อบรรลุเป้าหมายในการมุ่งเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียนเป็นหลัก

ตัวอย่างคุณธรรมเป้าหมาย

คุณธรรมเป้าหมาย		
ผู้บริหาร	ครู	นักเรียน
ความซื่อสัตย์	ความซื่อสัตย์	ความมีวินัย
ความพอเพียง	ความพอเพียง	ความรับผิดชอบ
จิตอาสา	ความรับผิดชอบ	จิตอาสา

หมายเหตุ พิจารณาจากคุณธรรมเป้าหมายของนักเรียนเป็นหลัก

อย่างไรก็ตาม ควรให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมจนกว่าจะได้มาเป็นการร่างคุณธรรมอัตลักษณ์ของโรงเรียน กรณีคุณธรรมเป้าหมายที่ได้ซ้ำกันมากที่สุด ให้จัดเป็นเรื่องเร่งด่วนที่ต้องรีบดำเนินการแก้ไขเป็นลำดับแรก และจัดตามลำดับจนครบ 3 คุณธรรม

5. การประชุมค้นหาคุณธรรมอัตลักษณ์ของกลุ่มผู้บริหาร ควรคำนึงถึงขนาดของสถานศึกษา เช่น กลุ่มผู้บริหารของสถานศึกษาขนาดเล็กและขนาดกลาง จะหมายถึง ผู้อำนวยการและรองผู้อำนวยการหรือครูทำหน้าที่รอง/ผู้ช่วยผู้อำนวยการ ส่วนผู้บริหารสถานศึกษาขนาดใหญ่ หมายถึง ผู้อำนวยการ รองผู้อำนวยการ ครูทำหน้าที่รอง/ผู้ช่วยผู้อำนวยการ และหัวหน้ากลุ่มสาระวิชา/แผนกวิชา เป็นต้น

6. ในรอบหนึ่งปี ผลจากการลงมือปฏิบัติจริงในการเลือกทำเพียง 3 คุณธรรมเป้าหมาย จะสามารถให้ผลครอบคลุมคุณธรรม 8 ประการของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 ได้ ด้วยเหตุที่หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 กำหนดคุณลักษณะพึงประสงค์ของนักเรียนไว้ 8 ประการ เพื่อให้นักเรียนสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ในฐานะพลเมืองไทยและพลเมืองโลก ได้แก่

กระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมทำอะไรให้ประสบความสำเร็จ

ขั้นตอนที่ 4 การกำหนดวิธีการบรรลุคุณธรรมอัตลักษณ์ของโรงเรียน

คุณธรรมอัตลักษณ์เป็นเป้าหมายของการปฏิบัติงาน ส่วนวิธีการเครื่องมือช่วยให้บรรลุเป้าหมายตามแนวทางของ มยส. ได้แนะนำไว้ 4 วิธีการ ได้แก่

1. การจัดทำโครงการคุณธรรม
2. การเป็นแบบอย่างที่ดีซึ่งกันและกัน
3. การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณธรรม
4. การบูรณาการคุณธรรมในการจัดการเรียนรู้ และ

รวมทั้ง วิธีการอื่นๆ ที่โรงเรียนได้พิจารณาความเหมาะสมในการนำมาใช้เพิ่มเติมตามความต้องการของโรงเรียนอีกด้วย

ขั้นตอนที่ 4.1 การจัดทำโครงการคุณธรรม

โรงเรียนจะร่วมกันกำหนดวิธีการปฏิบัติงานให้บรรลุคุณธรรมเป้าหมายและพฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวก โดยใช้ “โครงการคุณธรรม” เป็นเครื่องมือในการปฏิบัติงานเรียนรู้การสร้างคุณธรรมความดี ประการสำคัญคือ ต้องเป็นโครงการที่เด็กคิด เด็กเลือก เด็กทำให้ทุกคนมีส่วนร่วมลงมือปฏิบัติจริงอย่างเต็มที่ โดยอาจดำเนินการเป็นแผนงาน/โครงการ/กิจกรรม ภายใต้แผนงานหลักของโรงเรียน ตามความต้องการและบริบทของโรงเรียน

วิธีการ

1. ในการออกแบบโครงการคุณธรรมให้สอดคล้องกับคุณธรรมอัตลักษณ์ของโรงเรียน ต้องคำนึงถึงปัญหาที่โรงเรียนต้องการปรับปรุงแก้ไข และวิธีการแก้ไขต้องสอดคล้องกับสาเหตุที่เกิดขึ้น เพื่อให้เกิดผลต่อ

กระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมอย่างไรให้ประสบความสำเร็จ

การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียนตามที่กำหนดไว้ในคุณธรรมอัตลักษณ์ของโรงเรียน โครงการคุณธรรมจึงจะสามารถแก้ไขปัญหาของโรงเรียนได้ นอกจากนี้ ควรน้อมนำหลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร มาใช้ในการจัดทำโครงการ กล่าวคือ ควรคำนึงถึงการประหยัด เรียบง่าย และเกิดประโยชน์สูงสุด

2. วิธีการที่กำหนดในโครงการคุณธรรม ควรพิจารณาจากพฤติกรรมที่โรงเรียนต้องการปรับเปลี่ยนแก้ไขอย่างเร่งด่วน วิธีการที่ใช้เพื่อแก้ไขต้องเป็นวิธีการเชิงบวก และมีแนวทางป้องกันพฤติกรรมเชิงลบไม่ให้เกิดขึ้น อีกทั้ง ส่งเสริมพฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวกที่ต้องการพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นไป เมื่อกำหนดวิธีการให้นักเรียนกำกับควบคุมตนเองในการทำกิจกรรมใด ให้คำนึงถึงกิจกรรมเกี่ยวเนื่อง เพื่อกำกับควบคุมสิ่งเร้ารอบตัวนักเรียนด้วย ทั้งนี้ เพื่อการเสริมสร้างแรงจูงใจ และ ลดสิ่งเร้าในเชิงลบ เช่น การแก้ปัญหานักเรียนอ้วน โครงการมีกิจกรรมควบคุมสิ่งเร้า แต่โรงอาหารของโรงเรียนขายขนมกรุบกรอบ อาหารรสหวาน-มันจัด ไม่มีประโยชน์ต่อนักเรียน หรือ การแก้ปัญหานักเรียนมาสาย ไม่ควรคิดกิจกรรมให้เฉพาะนักเรียนที่มาสาย ควรทำกิจกรรมกับนักเรียนทุกคน เป็นต้น

3. โครงการคุณธรรมที่ให้ผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียน ต้องเป็นโครงการที่เด็กคิด เด็กเลือก เด็กทำ มีกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ค้นคว้าและฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง ควรเป็นโครงการที่ตรงตามความสามารถ ความถนัด ความสนใจของนักเรียน สามารถปฏิบัติได้จริง และ ต้องยึดหลักการมีส่วนร่วม ทั้ง ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบทางลบต่อคุณภาพชีวิต

5. ตัดป้ายประชาสัมพันธ์ ทั้งแนวทางและผลงานของการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร พระบรมราโชบายของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร การใช้เสียงตามสาย การใช้ชีวิตที่ศรัทธาเสนอเรื่องเด่นๆ ที่ประสบความสำเร็จ เพื่อเผยแพร่ เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 4.4 การบูรณาการคุณธรรมในการจัดการเรียนรู้

ตามที่ได้กล่าวไว้แล้วว่า โครงงานของโรงเรียนทุกโครงการสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณธรรมได้ทั้งสิ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โครงงาน/กิจกรรมในชั้นเรียนมีความสำคัญที่สุด การบูรณาการคุณธรรมในการเรียนการสอนจะช่วยให้กิจกรรมในการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมมีความต่อเนื่อง เป็นการฝึกอุปนิสัยที่ดีให้กับนักเรียนได้ตลอดเวลา ได้ฝึกจนติดเป็นนิสัย เมื่อจบการศึกษาแล้วยังมีอุปนิสัยที่ดีติดตัวไปตลอด และทำให้การพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมเกิดความยั่งยืน มีโอกาสฝึกนักเรียนรุ่นต่อรุ่นอย่างไม่ขาดตอน ถือเป็นความสำเร็จของโรงเรียนอย่างยั่งยืน

วิธีการ

1. สร้างความตระหนักให้ครูผู้สอน เห็นความสำคัญของการบูรณาการคุณธรรมในการจัดการเรียนรู้ นอกจากการสอนเนื้อหาสาระวิชาแล้ว ครูผู้สอนทุกคนต้องอบรมสร้างนิสัยให้นักเรียนเป็นคนดีควบคู่กันไปด้วยเสมอ ไม่สามารถแยกส่วนได้ ดังนั้น ในการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ ครูผู้สอนสามารถที่จะกำหนดคุณธรรมเป้าหมายที่ต้องการให้เกิดกับผู้เรียนไว้ในหัวข้อใหญ่ๆ 4 หัวข้อ ซึ่งมีอยู่แล้วในแผนการจัดการเรียนรู้ คือ 1) คุณลักษณะที่พึงประสงค์ 2) จุดประสงค์การเรียนรู้ 3) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และ 4) การประเมินผล การเรียนรู้ ซึ่งสามารถที่จะบูรณาการคุณธรรมไว้ได้ในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ และในกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

2. การบูรณาการคุณธรรมในการจัดการเรียนรู้ ทำได้หลายลักษณะ ได้แก่ 1) การนำคุณธรรมจริยธรรมไปเป็นสาระการเรียนรู้ 2) การบูรณาการเชิงเนื้อหาสาระเชื่อมโยงกัน เช่น การสอนเรื่องความซื่อสัตย์ในวิชาคณิตศาสตร์เรื่องการทอนเงินผิด หรือการสอนเรื่องความซื่อสัตย์ในวิชาพลศึกษา เรื่องการเคารพและยอมรับกติกา รู้แพ้ รู้ชนะ รู้ภัย 3) การบูรณาการความรู้ แนวคิดกับคุณธรรม เช่น การเล่านิทานคุณธรรม ความเชื่อ แนวคิดหลักธรรมคำสอนทางศาสนา 4) การบูรณาการคุณธรรมกับการปฏิบัติ เช่น กิจกรรมส่งเสริมการสร้างสื่อสารสนเทศต่างๆ โดยสอดแทรกเรื่องราวเกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรมไว้ 5) การบูรณาการคุณธรรมกับชีวิตจริงของผู้เรียน เช่น การฝึกประสบการณ์วิชาชีพ การฝึกหัดกิจกรรมในชมรม/ชุมนุมของโรงเรียน ชมรมวิชาชีพในวิทยาลัย การจัดทำแผนของโครงการพัฒนาคนดี 5 และคนเก่ง 5 ขององค์การนักวิชาชีพในอนาคตแห่งประเทศไทย (อวท.) เป็นต้น

3. ขั้นตอนง่าย ๆ ของการบูรณาการคุณธรรมเข้าไว้ในจัดการเรียนรู้ โรงเรียนสามารถบูรณาการคุณธรรมไว้ในโครงการ/โครงการงาน/กิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียน ที่โรงเรียนกำลังทำอยู่แล้วก็ได้ เนื่องจาก โครงการ/โครงการงาน/กิจกรรมต่างๆ ย่อมมีการวัดและประเมินผลผลิตที่เกิดขึ้นอยู่แล้ว เมื่อโรงเรียนเพิ่มตัวชี้วัดด้านคุณธรรมเข้าไป เช่น เพิ่มคำถามว่า “ทำโครงการนี้สำเร็จ ใช้คุณธรรมอะไรบ้าง” โครงการ/โครงการงาน/กิจกรรมต่างๆ เหล่านั้น ก็เป็นโครงการคุณธรรม สามารถช่วยในการประเมินผลการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียนได้ เช่น นักเรียนที่ฝึกกีฬาอย่างสม่ำเสมอ เป็นการฝึกคุณธรรมเรื่องอะไรบ้าง (ความมีวินัยในตนเอง ความอดทน) เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 6 สร้างกลไกการขับเคลื่อนโรงเรียนคุณธรรม

กระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมตามแนวทาง มยส. มีเครื่องมือสำคัญที่เป็นกลไกในการขับเคลื่อนโรงเรียนคุณธรรม ที่ช่วยให้โรงเรียนประสบความสำเร็จ ดังต่อไปนี้

วิธีการ

ขั้นตอนที่ 6.1 การวางแผนของโรงเรียนคุณธรรม

กลไกสำคัญในการขับเคลื่อนโรงเรียนคุณธรรม ได้แก่ การกำหนดนโยบาย และประกาศให้ทุกคนทราบ และให้ความร่วมมือในการปฏิบัติงานเพื่อพัฒนาโรงเรียนให้เป็นโรงเรียนคุณธรรม โดยจัดทำแผน (แผนพัฒนาโรงเรียน และแผนปฏิบัติการ) ให้รองรับการดำเนินงานตามนโยบายให้เป็นรูปธรรม

กระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมทำอย่างไรให้ประสบความสำเร็จ

กิจกรรม	ผลลัพธ์ที่ต้องการได้	ผู้รับผิดชอบ	วันเดือนปี
13. นำคุณธรรมอัตลักษณ์ไปบูรณาการกับการเรียนการสอน			
14. วางแนวทางการสร้างการมีส่วนร่วมทั้งภายในโรงเรียน ครอบครัว และชุมชน			
15. วางแนวทางการติดตามนิเทศภายใน การประเมินผล การจัดทำเครื่องมือการนิเทศ และเครื่องมือการประเมินผล			
16. วางกลไกการสนับสนุน ส่งเสริมการขับเคลื่อนโครงการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม			
17. ดำเนินการติดตามนิเทศภายในตามแนวทางที่วางไว้			
18. ดำเนินการประเมินผลตามแนวทางที่วางไว้			
19. ดำเนินการสร้างการมีส่วนร่วม			
20. วิเคราะห์ผลการติดตามนิเทศภายในและการประเมินผล			
21. นำผลการติดตามนิเทศภายในและการประเมินผลไปใช้ในการพัฒนา			
22. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในโรงเรียน			
23. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับเครือข่ายโรงเรียนคุณธรรมตามที่ มยส.กำหนด			
24. ประชาสัมพันธ์			
25. ถอดบทเรียนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม			

กระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมทำอย่างไรให้ประสบความสำเร็จ

นอกจากนี้ ผู้บริหารควรจัดทีมทำงานพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมขึ้น ให้มีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นตอนการวางแผน ช่วยติดตามการปฏิบัติงาน ตลอดจนการประเมินความก้าวหน้าและความสำเร็จของงาน โรงเรียนควรพัฒนาศักยภาพของครูแกนนำและนักเรียนแกนนำอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เป็นทีมงานที่มีประสิทธิภาพ ให้ออกมาได้ทำงาน มอบหมายงานอย่างสม่ำเสมอ พัฒนาความรู้ความสามารถทักษะในการปฏิบัติงาน และช่วยให้แกนนำสามารถสร้างทีมงานร่วมกันได้ ผู้บริหารควรติดตาม เสริมแรงอย่างสม่ำเสมอ และให้มีส่วนร่วมในการประเมินผลงานร่วมกัน

ขั้นตอนที่ 6.2 การสร้างการมีส่วนร่วม

ผู้บริหารต้องคำนึงถึงผู้มีส่วนได้เสียทุกกลุ่ม ควรให้โอกาสทุกกลุ่มในการให้ข้อมูล ให้คำแนะนำ ให้ออกมาร่วมทำ ร่วมแก้ไขปัญหา และร่วมชื่นชมความสำเร็จในการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม

ขั้นตอนที่ 6.3 การส่งเสริมสนับสนุนและเสริมแรง

การเสริมแรงเชิงบวกที่ผู้บริหารเลือกใช้ ทั้งการชมเชย ยกย่อง ให้เกียรติ ให้โอกาสร่วมงาน จะเป็นเครื่องมือสำคัญที่ส่งเสริมให้การขับเคลื่อนโรงเรียนคุณธรรมเป็นไปอย่างอบอุ่น เป็นกันเอง และเพิ่มแรงบันดาลใจในการปฏิบัติงานได้

ขั้นตอนที่ 6.4 การนิเทศติดตามโรงเรียนคุณธรรม

ระบบการนิเทศติดตามโรงเรียนคุณธรรมของ มยส. มีจุดประสงค์เพื่อเยี่ยมชมการดำเนินงานของ กระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม และการปฏิบัติงานเกี่ยวกับโครงการคุณธรรม มุ่งให้คำปรึกษาแนะนำ และกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมทั้งโรงเรียน โดยนิเทศอาสาจะรับฟังความก้าวหน้า ปัญหาอุปสรรคของ

การดำเนินงาน โดยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของทุกกลุ่ม นักเรียน ครู ผู้ปกครอง ชุมชน เยี่ยมชมการปฏิบัติงานจริงในโรงเรียน ให้คำปรึกษา แนะนำตามความจำเป็นเมื่อโรงเรียนต้องการ ให้ความช่วยเหลืออย่างกัลยาณมิตร เป็นกำลังใจให้โรงเรียน สนับสนุนการสร้างทีมทำงานนิเทศภายในของโรงเรียน และจัดการนิเทศติดตามโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ ร่วมถอดบทเรียนความสำเร็จในการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมเพื่อนำไปขยายผล การพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมให้ทั่วถึง ศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มยส. พบว่า ระบบการนิเทศติดตามโรงเรียนคุณธรรม เป็นกลไกและเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้กระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมบรรลุผลสำเร็จ

โรงเรียนควรจัดให้มีการติดตามนิเทศภายใน เพื่อร่วมเตรียมความพร้อมของการปฏิบัติงาน รับฟังความก้าวหน้าของการปฏิบัติงาน ให้คำปรึกษา คำแนะนำ ช่วยแก้ไขปัญหาอุปสรรคของการดำเนินงาน ติดตามเป็นกำลังใจให้ผู้ปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง ร่วมประเมินผลและถอดบทเรียนความสำเร็จของโรงเรียน

ขั้นตอนที่ 6.5 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นเครื่องมือที่นิยมใช้ในโลกของการทำงานสมัยใหม่ ซึ่งให้ความสำคัญกับการใช้ข้อมูลพัฒนาประสิทธิภาพของการปฏิบัติงาน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นกิจกรรมหนึ่งในระบบการจัดการความรู้ ประกอบด้วย การค้นหา สร้าง รวบรวม กลั่นกรอง และ จัดเก็บความรู้อย่างเป็นระบบ เพื่อให้ผู้ที่ต้องการใช้ข้อมูลสามารถเข้าถึงข้อมูลนั้นได้ตลอดเวลา ผู้บริหาร ครู และผู้เกี่ยวข้องต้องเรียนรู้ สร้างระบบ และ ใช้ความรู้ในการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ช่วยให้สามารถดึงความรู้ที่ได้จากการปฏิบัติงานมาแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน ทั้งเคล็ดลับการปฏิบัติงาน เทคนิคการทำงาน เทคนิคการแก้ปัญหา และปัจจัยที่ส่งผลให้ประสบความสำเร็จ เป็นต้น ข้อมูลที่ได้จากเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จะนำมาจัดให้เป็นระบบ เพื่อช่วยให้เข้าถึงข้อมูลสะดวกและนำไปใช้ได้ง่าย

1. จัดให้มีการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในแต่ละกลุ่มบุคคล ได้แก่ กลุ่มครู กลุ่มนักเรียน กลุ่มผู้ปกครอง กลุ่มชุมชน และกลุ่มเครือข่ายผู้บริหาร เป็นต้น เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความคิดเห็น โดยอาจประชุมแบบปกติ หรือผ่านการสื่อสารทางไกลรูปแบบต่างๆ เพื่อรวบรวมผลการปฏิบัติงาน ความก้าวหน้า ปัญหา อุปสรรค และความสำเร็จรูปแบบต่างๆในการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม
2. สร้างระบบการจัดการความรู้ของโรงเรียนคุณธรรม โดยนำข้อมูลความรู้ที่ได้รับจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มาพัฒนาเป็นฐานข้อมูล วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล เพื่อประโยชน์และความสะดวกในการนำไปใช้รวมทั้ง จัดข้อมูลให้เป็นระบบเพื่อพัฒนาเป็นองค์ความรู้ใหม่ เพื่อใช้ประโยชน์พัฒนาโรงเรียนคุณธรรมต่อไป และจัดแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้เกิดการเรียนรู้รอบใหม่หมุนเวียนไปตลอด
3. รวบรวมผลงานของกระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมและโครงการคุณธรรมที่ประสบความสำเร็จดีเด่น จัดเป็นวิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice) เพื่อใช้ขยายผลให้กับโรงเรียนคุณธรรมเครือข่าย
4. รวบรวมรายชื่อครูและนักเรียนที่มีผลงานดี มีความชำนาญ เชี่ยวชาญในการทำโครงการคุณธรรมหรือกระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมที่ประสบความสำเร็จ เพื่อพัฒนาศักยภาพเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน และผลักดันให้สร้างสรรค์นวัตกรรมด้านการพัฒนาคุณธรรมมากขึ้น
5. จัดประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่มเครือข่ายโรงเรียนคุณธรรมจะช่วยขยายผลการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม และยกระดับมาตรฐานกระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมให้ดีขึ้น

ขั้นตอนที่ 6.6 การประเมินผล

โรงเรียนมีคุณธรรมอัตลักษณ์ทำหน้าที่เป็นเป้าหมายของการปฏิบัติโรงเรียนคุณธรรม มีโครงการคุณธรรมเป็นเครื่องมือเพื่อบรรลุเป้าหมายของการปฏิบัติ รวมทั้งการสร้างแบบอย่างที่ดี การจัดสภาพแวดล้อมของโรงเรียนที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณธรรม และการบูรณาการคุณธรรมในชั้นเรียนครบทุกประการแล้ว โรงเรียนต้องจัดทำผลการประเมินผล เพื่อให้ทราบผลการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียนไปในทิศทางที่ดีขึ้นหรือไม่

1. โรงเรียนต้องทำความเข้าใจกับตัวชี้วัดโรงเรียนคุณธรรมทางแนวทาง มยส. จำนวน 7 เรื่อง เพื่อพิจารณากิจกรรมที่จะกระทำให้สอดคล้องกับคุณธรรมอัตลักษณ์ และกำหนดตัวชี้วัดที่เหมาะสมที่จะใช้วัดหรือประเมินผลที่จะเกิดขึ้น

ตัวชี้วัดโรงเรียนคุณธรรม

ตัวชี้วัด	หลักฐาน/ร่องรอย/ลักษณะที่พบ
1. มีกระบวนการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมทั้งโรงเรียน	<ul style="list-style-type: none"> - ครู นักเรียนและบุคลากรทราบแผนการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของโรงเรียน - มีภาพความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครู นักเรียนผู้บริหาร กรรมการสถานศึกษา และ ผู้ปกครอง - ครูและนักเรียนมีความสุข ยิ้มแย้ม แจ่มใส ทักทายโต้ตอบอย่างมีสัมมาคารวะ - สภาพแวดล้อมของโรงเรียนสะอาด ร่มรื่น น่าเรียน
2. ใช้โครงการคุณธรรม/กิจกรรมเป็นเครื่องมือในการพัฒนา	<ul style="list-style-type: none"> - ครู นักเรียน ผู้บริหาร แบ่งงานรับผิดชอบพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม - มีโครงการคุณธรรม/กิจกรรมคุณธรรมที่แต่ละคนมีส่วนร่วมลงมือปฏิบัติ

กระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมอย่างไรให้ประสบความสำเร็จ

กระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม ทั้งผลการดำเนินงานตามคุณธรรมอัตลักษณ์ของโรงเรียนซึ่งเป็นเป้าหมาย และปัจจัยที่ส่งผลให้ประสบความสำเร็จ และกระบวนการทำงานแบบใหม่ๆ ซึ่งเกิดขึ้นจากการปฏิบัติงานจริง โดยไม่ได้คาดหมายล่วงหน้า ทั้งกระบวนการที่เป็นประโยชน์ต่อการทำงาน และกระบวนการที่พึงระมัดระวังในการปฏิบัติงานต่อไป

1. กำหนดแนวปฏิบัติของโรงเรียนให้มีทบทวนวิเคราะห์หลังการปฏิบัติงาน (After Action Review) เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการปฏิบัติงานแต่ละครั้งหรือแต่ละกิจกรรมตามความต้องการของโรงเรียน เพื่อนำข้อมูลย้อนกลับ (feed back) มาใช้ประโยชน์ในการปฏิบัติงานครั้งต่อไป รวมทั้ง เป็นการกระตุ้นให้คณะทำงานเกิดความตื่นตัว และรู้สึกผูกพันอยู่กับงาน ติดตามปรับปรุงการทำงานแต่ละครั้งอย่างต่อเนื่อง

2. มอบหมายหน้าที่ความรับผิดชอบให้คณะทำงานแต่เนิ่นๆ เพื่อมีเวลาในการเตรียมความพร้อมในการถอดบทเรียน ทั้งการวางแผนงาน กระบวนการทำงาน กิจกรรมและเป้าหมาย เครื่องมือ วิธีการปฏิบัติ บทบาทของผู้เข้าร่วมงาน ขอบเขตของงาน และผลงานที่ต้องการ เป็นต้น

3. โรงเรียนควรจัดให้มีการถอดบทเรียนของกระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม และ โครงการคุณธรรมที่ประสบความสำเร็จ ควรวิเคราะห์ผลงานที่เกิดขึ้นจริง เปรียบเทียบกับผลที่โรงเรียนคาดหวังไว้ เพื่อทราบสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นจริง และผลงานที่เกิดขึ้นจริง รวมทั้ง วิเคราะห์ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอก เพื่อทราบว่า ผลงานที่เกิดขึ้น เกิดอย่างไร มีปัจจัยอะไรเสริมหนุนหรือขัดขวาง

4. หลังจากการถอดบทเรียนทุกเรื่อง ควรสังเคราะห์บทเรียนที่ได้รับ ทั้ง การวางแผน กระบวนการทำงาน กิจกรรมและเป้าหมาย ฯลฯ เพื่อรู้ว่าสิ่งใดที่ควรทำต่อไป สิ่งใดที่ควรละเว้น สิ่งใดที่ควรนำมาปรับปรุง ก่อนนำไปทำต่อไป และสรุปข้อเสนอแนะ เพื่อประโยชน์ในการนำไปใช้จริง

ขั้นตอนที่ 6.8 การประชาสัมพันธ์

การประชาสัมพันธ์จะช่วยขยายผลการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น เป็นประโยชน์แก่โรงเรียนที่อยู่ใกล้เคียง ช่วยให้รู้วิธีการในการปฏิบัติงานพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมที่ถูกต้อง และเป็นประโยชน์ต่อภาคีเครือข่ายทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชน เพื่อให้ความร่วมมือในส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาคุณธรรมให้แก่เยาวชนของประเทศ

1. โรงเรียนจัดประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ผลงานทั้ง สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ใช้ social network สร้างเครือข่าย และสื่อวีดิทัศน์ จัดกิจกรรมหน้าเสาธง จัดสื่อตามสายในโรงเรียน
2. บูรณาการกิจกรรมการพัฒนาคุณธรรมสอดแทรกไว้ในกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน
3. จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในระดับต่าง ๆ จัดกิจกรรมพูดคุย เล่าสู่กันฟัง ในกลุ่มย่อยต่าง ๆ จัดนิทรรศการทั้งภายในภายนอกโรงเรียน จัดประชุมสัมมนาในกลุ่มโรงเรียนเครือข่าย ให้ความร่วมมือในการจัดสัมมนารายงานนวัตกรรมโรงเรียนคุณธรรมที่จัดขึ้นในระดับภูมิภาค และระดับประเทศ
4. เตรียมความพร้อมให้โรงเรียนเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านพัฒนาคุณธรรม โดยจัดหาวิทยากรที่มีความสามารถในการนำเสนอผลงานความสำเร็จ และเตรียมข้อมูลการรายงานที่กระชับและชัดเจน สะดวกในการนำไปใช้ประโยชน์ เพื่อโรงเรียนได้รับการยอมรับให้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านพัฒนาคุณธรรม

กระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมอย่างไรให้ประสบความสำเร็จ

5. บทบาทของผู้บริหารในการขับเคลื่อนโรงเรียนคุณธรรม

จากการวิเคราะห์ข้อมูลในการลงพื้นที่ที่เทศบาลติดตามโรงเรียนคุณธรรม พบว่า บทบาทของผู้บริหารโรงเรียนเป็นปัจจัยความสำเร็จของการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม ผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำ มีทักษะในการบริหารจัดการโรงเรียน กำกับติดตามการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ และประเมินการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง เป็นหลักประกันให้การพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมประสบความสำเร็จ

บทบาทของผู้บริหารโรงเรียน ตั้งแต่การกำหนดนโยบาย จัดทำแผนปฏิบัติ ส่งเสริมสนับสนุนเสริมแรงให้แก่ผู้ปฏิบัติ สร้างกลไกการมีส่วนร่วมทั้งโรงเรียน นิเทศติดตามการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ จัดให้มีการประเมินผล และประชาสัมพันธ์ผลงานของโรงเรียนคุณธรรม บทบาทเหล่านี้ ส่งผลให้โรงเรียนบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้

6. บทบาทของครอบครัวในการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม

ครอบครัวคุณธรรม หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มีความผูกพันและใช้ชีวิตร่วมกัน ให้ความสำคัญ การเลี้ยงดู ให้การศึกษา อบรม บ่มเพาะให้เยาวชนประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงามจนเป็นนิสัย ช่วยเหลือเกื้อกูล เป็นแบบอย่างที่ดีต่อกัน ตลอดจนช่วยให้มีความรอบรู้ในการประกอบอาชีพที่ถูกต้อง เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม ครอบครัวจึงเป็นสถาบันหลักที่สำคัญยิ่งในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ครอบครัวจะเป็นโรงเรียนแห่งแรกของลูก พ่อแม่และครอบครัวจึงเป็นสิ่งสำคัญที่สุดต่อชีวิตและจิตใจของลูก โดยทำหน้าที่เป็นทั้ง “ต้นแบบด้านคุณธรรม” และเป็น “ครูคนแรก” ของลูกในบ้าน โรงเรียนจึงต้องพยายามสร้างกลไกให้ครอบครัวมีโอกาส มีส่วนร่วมในการสนับสนุนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม ให้โอกาสครอบครัวได้รับรู้ รับทราบนโยบายการพัฒนาเป็นโรงเรียนคุณธรรม มีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาคุณธรรมตามความสนใจ มีส่วนร่วมฝึกอุปนิสัยที่ดีให้นักเรียนเวลาอยู่ที่บ้าน เพื่อช่วยหล่อหลอมสร้างอุปนิสัยที่ดีงามจนเกิดเป็นวิถีชีวิตคุณธรรมในการดำรงชีวิตประจำวัน อันจะเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติสืบต่อไป

กระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมทำอย่างไรให้ประสบความสำเร็จ

...การทำงานใด ๆ
ไม่ว่าเล็ก ใหญ่ ง่าย ยาก
ถ้าย่อหย่อจากความเพียรแล้ว
ยากที่จะให้สำเร็จเรียบร้อย
ทันเวลาได้

พระบรมราโชวาทของ
พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร
พิธีพระราชทานปริญญาบัตร มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
เมื่อวันที่ 21 มิถุนายน 2522

งานพัฒนาบ้านเมืองนั้น ต้องอาศัยบุคคลสองประเภท
คือ นักวิชาการกับผู้ปฏิบัติ
นักวิชาการเป็นผู้วางโครงการ เป็นผู้นำผู้ชี้ทาง
เป็นที่ปรึกษาของผู้ปฏิบัติ ส่วนผู้ปฏิบัตินั้น
เป็นผู้ลงมือลงแรงกระทำงาน งานจะได้ผลหรือไม่เพียงไร
ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสองฝ่ายนี้
ถ้ามีความเข้าใจและร่วมงานกัน ก็ไม่มีอุปสรรคได้ผลงาน
เต็มเม็ดเต็มหน่วย แต่ถ้าไม่เข้าใจกันก็เกิดอุปสรรคล่าช้า
ซึ่งมักปรากฏอยู่เสมอและจำเป็นจะต้องแก้ไข....

พระบรมราชาวาทของ
พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร
ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
เมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม 2513

5. ความอดสาหัส หมายถึง ความพยายามที่ทำงานให้สำเร็จลุล่วง ด้วยความอดทนไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค
มานะ บากบั่น ขยัน อดทน เพียรเอาใจใส่อยู่เป็นนิจและเสมอต้นเสมอปลาย

6. ความมุ่งมั่น หมายถึง ตั้งใจและรับผิดชอบในหน้าที่การงาน ทำงานด้วยความเพียรพยายามและ
อดทนเพื่อให้สำเร็จตามเป้าหมาย

7. ใฝ่เรียนรู้ หมายถึง ตั้งใจเพียรพยายามในการเรียนและเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ แสวงหาความรู้
จากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียนด้วยการเลือกใช้สื่ออย่างเหมาะสม สรุปลองค์ความรู้
และสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

8. ความอดทนอดกลั้น หมายถึง ความมั่นคงหนักแน่นไม่หวั่นไหวทั้งทางกาย วาจา และใจ โดยไม่
ย่อท้อต่อปัญหา ทนตรากตรำ ทนเจ็บใจ หนักเอาเบาสู้ ยอมรับความลำบากและอุปสรรค และรู้จัก
ข่มใจเมื่อเผชิญกับสถานการณ์ต่างๆเป็นระยะเวลานาน

9. ความสามัคคี หมายถึง ความพร้อมเพรียงกัน ความกลมเกลียวกัน ความปรองดองกัน เป็นน้ำหนึ่ง
ใจเดียวกัน ร่วมมือร่วมใจกันปฏิบัติงานให้บรรลุผลตามที่ต้องการ โดยปราศจากการทะเลาะวิวาท ไม่เอารัดเอา
เปรียบกัน เป็นการยอมรับความมีเหตุผล ยอมรับความแตกต่างทางความคิด

10. ความเสียสละ หมายถึง การรู้จักแบ่งปัน เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม รู้จักช่วยเหลือผู้อื่น โดยอาจ
ต้องเสียสละทรัพย์ แรงงาน เวลา และกำลังสติปัญญา ในการช่วยเหลือผู้อื่นและสังคม โดยไม่หวังผลตอบแทน

11. ความมีน้ำใจ หมายถึง มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เอื้ออาทร ที่จะให้ความช่วยเหลือเกื้อกูล แสดงน้ำใจ
ดีต่อผู้อื่น โดยไม่หวังผลตอบแทน ผู้ที่มีน้ำใจ คือ ผู้ให้และผู้อาสาช่วยเหลือสังคม รู้จักแบ่งปัน เสียสละความ
สุขส่วนตน เพื่อทำประโยชน์แก่ผู้อื่น

12. ความเมตตากรุณา หมายถึง ความรักใคร่และเอ็นดู ประารถนาจะให้ผู้อื่นเป็นสุข มีความสงสารคิดจะช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ รวมทั้งการไม่คิดร้ายต่อผู้อื่น สามารถแสดงออกได้โดยการช่วยเหลือทั้งทางการกระทำหรือวาจา

13. ความสุภาพ หมายถึง เรียบร้อย อ่อนโยน ละมุนละม่อม มีกิริยามารยาทที่ดีงาม มีสัมมาคารวะ อ่อนน้อมถ่อมตนตามสถานการณ์และกาลเทศะ ไม่ก้าวร้าว รุนแรง วางอำนาจข่มผู้อื่น ทั้งโดยวาจาและท่าทาง และวางตนเหมาะสมตามวัฒนธรรมไทย

14. ความมีสัมมาคารวะ หมายถึง ความเคารพนอบน้อม โดยการทักทายและทักวาจา

15. ความกตัญญู คือ ความรู้สึกสำนึกในการอุปการคุณ หรือบุญคุณที่ผู้อื่นหรือสิ่งอื่นที่มีต่อตนเอง กตเวทิตี คือ การแสดงออกเพื่อการตอบแทนบุญคุณ ความกตัญญูกตเวทิตี จึงหมายถึง ความรู้บุญคุณแล้วทำตอบแทนบุญคุณให้ปรากฏ

16. ความพอเพียง หมายถึง ดำเนินชีวิตอย่างพอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ปรับตัวเพื่ออยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข รวมทั้ง เป็นผู้ที่มีความรอบรู้และมีคุณธรรม

17. การประหยัด หมายถึง การรู้จักเก็บออม ถนอมใช้ทรัพย์สินสิ่งของให้เกิดประโยชน์คุ้มค่า ไม่ฟุ่มเฟือย ฟุ้งเฟ้อ รู้จักใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็น พอสมควรแก่ฐานะ รู้จักฐานะการเงินของตน คิดก่อนใช้ คิดก่อนซื้อ เก็บออม รู้จักทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายของตนเองอยู่เสมอ

18. มีจิตสาธารณะ หมายถึง ช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความเต็มใจโดยไม่หวังผลตอบแทน เข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อโรงเรียน ชุมชน และสังคม

...ต่างคนต่างมีหน้าที่
 แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า ทำเฉพาะหน้าที่นั้น...
 เพราะว่า...ถ้าคนใดทำหน้าที่เฉพาะของตัวเอง
 โดยไม่มองไม่แลคนอื่น งานก็ดำเนินไปไม่ได้
 เพราะเหตุว่า...งานทุกงานจะต้องพาดพิงกัน
 จะต้องเกี่ยวโยงกัน ฉะนั้น...
 แต่ละคนจะต้องมีความรู้ถึงงานของผู้อื่น
 แล้วช่วยกันทำ...

พระราชดำรัสของ
 พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร
 พระราชทานแก่คณะบุคคลต่างๆ ที่เข้าเฝ้าฯ
 เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา
 4 ธันวาคม 2533

ภาคผนวก 2

แนวทางพิจารณาคุณภาพ โรงเรียนคุณธรรม

คำชี้แจงการใช้แบบพิจารณาคุณภาพโรงเรียนคุณธรรม

หลักการ

1. การใช้แบบพิจารณาคุณภาพโรงเรียนคุณธรรมเป็นไปตามความพร้อมและความสมัครใจของโรงเรียน โดยไม่มีเงื่อนไขผูกมัดใดๆ ในการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมกับมูลนิธิยุวสถิรคุณ
2. ศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณจะใช้แบบพิจารณาคุณภาพโรงเรียนคุณธรรมเป็นเครื่องมือในการพิจารณาสนับสนุนให้เกิดโรงเรียนคุณธรรมต้นแบบ เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพของโรงเรียนคุณธรรม และเกิดการยอมรับในการขยายผลโรงเรียนคุณธรรมอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน

วัตถุประสงค์

1. โรงเรียนที่กำลังพัฒนาเข้าสู่โรงเรียนคุณธรรมจะพิจารณาคุณภาพ เพื่อให้ทราบจุดแข็ง จุดควรปรับปรุง จุดเด่นควรขยายผล เพื่อให้การปรับปรุงตนเองมีทิศทางที่ถูกต้อง วิเคราะห์ปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้นในการปฏิบัติงานได้ถูกต้อง ปรับแนวทางแก้ปัญหาได้ตรงจุด
2. โรงเรียนสามารถดำเนินการได้ด้วยตนเองทุกช่วงเวลาที่ต้องการ ช่วยให้การปรับแผนงานมีความเคลื่อนไหวทันต่อเหตุการณ์ ประหยัดทรัพยากรของโรงเรียน ทั้งบุคลากรและงบประมาณเพื่อให้เกิดความก้าวหน้าของงานพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมอย่างต่อเนื่อง

ผลการพิจารณาคุณภาพโรงเรียนคุณธรรม

1. โรงเรียนใช้ผลการพิจารณาคุณภาพตนเองในการปรับปรุงงานพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมได้
2. ศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ จะเป็นหน่วยประกาศผลโรงเรียนคุณธรรมต้นแบบ เพื่อใช้เป็นแหล่งศึกษาดูงานการพัฒนาด้านคุณธรรมของมูลนิธิฯ

กระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมทำอย่างไรให้ประสบความสำเร็จ

แนวทางพิจารณาคุณภาพโรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสภีรคุณ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

1. ชื่อโรงเรียน.....
 สังกัด สพฐ. สช. สอศ. อื่นๆ (โปรดระบุ).....
 ที่อยู่.....ถนน.....ตำบล/แขวง.....
 อำเภอ/เขต.....จังหวัด.....รหัสไปรษณีย์.....
 โทรศัพท์.....โทรสาร.....
 อีเมล.....เขตพื้นที่การศึกษา.....
2. เปิดสอนระดับ ประถมศึกษา มัธยมศึกษา ขยายโอกาส
 อาชีวศึกษา อุดมศึกษา
3. ชื่อ-สกุล ผู้บริหารโรงเรียน.....โทรศัพท์.....
4. ชื่อ-สกุล ผู้รับผิดชอบโครงการคุณธรรมของโรงเรียน.....
 โทรศัพท์.....
5. คุณธรรมเป้าหมายของโรงเรียน.....

คำอธิบายระดับคุณภาพของการพิจารณาในตอนที่ 2

องค์ประกอบ	ตัวชี้วัด	เกณฑ์การพิจารณา 4=ดีเยี่ยม 3=ดี 2=พอใช้ 1=ปรับปรุง
ด้านที่ 1 กระบวนการ	1. มีกระบวนการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมทั้งโรงเรียน	<p>1.1 โรงเรียนมีแผนงานคุณธรรมจริยธรรมที่ระบุคุณธรรมเป้าหมายและพฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวก (คุณธรรมอัตลักษณ์) ครอบคลุมทั้ง ผู้บริหาร ครู และ นักเรียน และ สอดคล้องกับสภาพปัญหาของโรงเรียนอย่างชัดเจน รวมทั้ง มีการกำหนดไว้ในแผนปฏิบัติการของโรงเรียน ซึ่งครู นักเรียน และบุคลากรทราบแผนงานคุณธรรมจริยธรรมของโรงเรียน อีกด้วย</p> <p>1.2 มีการปฏิบัติตามแผนงานคุณธรรมจริยธรรมของโรงเรียนได้ครบถ้วนทุกกิจกรรม/โครงการ และ ในโรงเรียนมีภาพความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครู นักเรียน ผู้บริหาร กรรมการสถานศึกษา และ ผู้ปกครอง</p> <p>1.3 มีการกำกับติดตาม นิเทศภายในอย่างเป็นระบบ พร้อมทั้งรายงานผลการนิเทศอย่างต่อเนื่อง และโรงเรียนมีบรรยากาศที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณธรรม ครู และ นักเรียนมีความสุข ยิ้มแย้ม แจ่มใส ทักทาย ได้ตอบอย่างมีสัมมาคารวะ รวมทั้ง สภาพแวดล้อมของโรงเรียนสะอาด ร่มรื่น เอื้อต่อการเรียนรู้</p> <p>1.4 มีการประเมินผลความสำเร็จตามแผนฯ ที่วางไว้ ภายใต้ความร่วมมือของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง และนำผลการประเมินไปใช้ในการปรับปรุงแก้ไขในช่วงปีถัดไปอย่างชัดเจนเป็นรูปธรรม</p>
		ระดับคุณภาพ 4 = มีการปฏิบัติตามเกณฑ์ 4 ข้อ 3 = มีการปฏิบัติตามเกณฑ์ 3 ข้อ 2 = มีการปฏิบัติตามเกณฑ์ 2 ข้อ 1 = มีการปฏิบัติตามเกณฑ์ 1 ข้อ

กระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมทำอย่างไรให้ประสบความสำเร็จ

องค์ประกอบ	ตัวชี้วัด	เกณฑ์การพิจารณา 4=ดีเยี่ยม 3=ดี 2=พอใช้ 1=ปรับปรุง
	2. มีกลไกคณะทำงานและใช้โครงงาน คุณธรรมเป็นเครื่องมือที่ทุกคนมีส่วนร่วมในการลงมือปฏิบัติเพื่อพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม	2.1 คณะกรรมการ / คณะทำงานรับผิดชอบงานตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มกำลัง สร้างแรงจูงใจ กระตุ้นและเชื่อมโยงการทำงาน ของทุกฝ่ายให้บรรลุตามแผนที่กำหนด 2.2 ผู้บริหารมีภาวะผู้นำ มีกระบวนการเสริมแรงอย่างเป็นระบบในการขับเคลื่อนพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม 2.3 ผู้บริหาร ครู และนักเรียน มีส่วนร่วมในการดำเนินการตามโครงงานได้อย่างสร้างสรรค์ 2.4 มีโครงงานคุณธรรม / กิจกรรมคุณธรรม และการดำเนินงานตามโครงงานบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ระดับคุณภาพ 4 = มีการปฏิบัติตามเกณฑ์ 4 ข้อ 3 = มีการปฏิบัติตามเกณฑ์ 3 ข้อ 2 = มีการปฏิบัติตามเกณฑ์ 2 ข้อ 1 = มีการปฏิบัติตามเกณฑ์ 1 ข้อ

องค์ประกอบ	ตัวชี้วัด	เกณฑ์การพิจารณา 4=ดีเยี่ยม 3=ดี 2=พอใช้ 1=ปรับปรุง
ด้านที่ 2 ผลผลิต	3. พฤติกรรมที่พึงประสงค์ในโรงเรียนเพิ่มขึ้น	<p>3.1 จำนวนนักเรียน มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสูตรแกนกลาง ร้อยละ 75 ขึ้นไป</p> <p>3.2 จำนวนนักเรียน มีพฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวกที่กำหนดในตารางคุณธรรมอัตลักษณ์ ร้อยละ 85 ขึ้นไป</p> <p>3.3 จำนวนครูมีพฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวกที่กำหนดในตารางคุณธรรมอัตลักษณ์ ร้อยละ 90 ขึ้นไป</p> <p>3.4 ผู้บริหารมีพฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวกที่กำหนดในตารางคุณธรรมอัตลักษณ์ ร้อยละ 100</p> <p>ระดับคุณภาพ</p> <p>4 = มีพฤติกรรมฯตามเกณฑ์ 4 ข้อ</p> <p>3 = มีพฤติกรรมฯตามเกณฑ์ 3 ข้อ</p> <p>2 = มีพฤติกรรมฯตามเกณฑ์ 2 ข้อ</p> <p>1 = มีพฤติกรรมฯตามเกณฑ์ 1 ข้อ</p>

กระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมทำอย่างไรให้ประสบความสำเร็จ

องค์ประกอบ	ตัวชี้วัด	เกณฑ์การพิจารณา 4=ดีเยี่ยม 3=ดี 2=พอใช้ 1=ปรับปรุง
	4. พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ในโรงเรียนลดลง	4.1 นักเรียน มีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ ไม่เกินร้อยละ 5 4.2 นักเรียน มีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ และขัดแย้งกับคุณธรรมอัตลักษณ์ของโรงเรียน ไม่เกินร้อยละ 5 4.3 ครู มีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ และขัดแย้งกับคุณธรรมอัตลักษณ์ของโรงเรียน ไม่เกินร้อยละ 5 4.4 ผู้บริหาร มีพฤติกรรมที่ไม่ขัดแย้งกับคุณธรรมอัตลักษณ์ของโรงเรียน
		ระดับคุณภาพ 4 = มีพฤติกรรมฯตามเกณฑ์ 4 ข้อ 3 = มีพฤติกรรมฯตามเกณฑ์ 3 ข้อ 2 = มีพฤติกรรมฯตามเกณฑ์ 2 ข้อ 1 = มีพฤติกรรมฯตามเกณฑ์ 1 ข้อ

องค์ประกอบ	ตัวชี้วัด	เกณฑ์การพิจารณา 4=ดีเยี่ยม 3=ดี 2=พอใช้ 1=ปรับปรุง
	5. เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียนจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง (ผู้บริหาร ครู บุคลากร นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน)	<p>5.1 มีการวางแผนในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของครู นักเรียน ผู้บริหาร และผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย เพื่อให้เกิดความร่วมมือในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม มีการปฏิบัติตามแผน กำกับติดตาม และ ประเมินผลการมีส่วนร่วมเป็นระยะ</p> <p>5.2 ผู้บริหาร ครู บุคลากร และนักเรียน เห็นคุณค่าและประโยชน์ของการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม และให้ความร่วมมือกับโรงเรียน</p> <p>5.3 ผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมและให้ความร่วมมือกับโรงเรียน เพื่อช่วยสนับสนุนกิจกรรมบ่งชี้เชิงบวกที่กำหนด</p> <p>5.4 ชุมชนและผู้เกี่ยวข้องรับรู้เป้าหมายด้านคุณธรรมของโรงเรียน และช่วยเหลือด้านพัฒนาคุณธรรมตามความเหมาะสม</p> <p>ระดับคุณภาพ</p> <p>4 = มีพฤติกรรมฯตามเกณฑ์ 4 ข้อ</p> <p>3 = มีพฤติกรรมฯตามเกณฑ์ 3 ข้อ</p> <p>2 = มีพฤติกรรมฯตามเกณฑ์ 2 ข้อ</p> <p>1 = มีพฤติกรรมฯตามเกณฑ์ 1 ข้อ</p>

กระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมทำอะไรให้ประสบความสำเร็จ

องค์ประกอบ	ตัวชี้วัด	เกณฑ์การพิจารณา 4=ดีเยี่ยม 3=ดี 2=พอใช้ 1=ปรับปรุง
ด้านที่ 3 ผลลัพธ์	6. มีองค์ความรู้/ นวัตกรรมการ สร้างเสริม คุณธรรม และ มีการบูรณาการ กับการจัดการ เรียนรู้ในชั้น เรียน	<p>6.1 โรงเรียนมีการสุบองค์ความรู้/นวัตกรรมการสร้างเสริมคุณธรรมที่ได้จาก การพัฒนาโครงการคุณธรรมของโรงเรียน และได้เผยแพร่สู่สาธารณะ</p> <p>6.2 มีกิจกรรมการสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมผนวกไว้ในแผนการจัดการ เรียนรู้ในชั้นเรียน</p> <p>6.3 มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้ปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ เพื่อสร้าง กลุ่มชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (Professional Learning Community :PLC)</p> <p>6.4 มีการพัฒนาคุณธรรมที่บูรณาการหรือสอดแทรกอยู่ทั้งในการเรียนการ สอนและการทำงานของบุคลากรในโรงเรียนตามรูปแบบของโรงเรียนจน เป็นวัฒนธรรมองค์กร</p> <p>ระดับคุณภาพ</p> <p>4 = มีการปฏิบัติตามเกณฑ์ 4 ข้อ 3 = มีการปฏิบัติตามเกณฑ์ 3 ข้อ 2 = มีการปฏิบัติตามเกณฑ์ 2 ข้อ 1 = มีการปฏิบัติตามเกณฑ์ 1 ข้อ</p>

องค์ประกอบ	ตัวชี้วัด	เกณฑ์การพิจารณา 4=ดีเยี่ยม 3=ดี 2=พอใช้ 1=ปรับปรุง
	7. เป็นแหล่งเรียนรู้ของโรงเรียน คุณธรรม จริยธรรม	<p>7.1 มีโครงการคุณธรรม/กิจกรรมของนักเรียน ครู และผู้บริหาร ที่เป็นแบบอย่างในการศึกษาดูงานได้</p> <p>7.2 มีการเผยแพร่โครงการที่เป็นแบบอย่างสู่สาธารณะ ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น เอกสาร แผ่นพับ สื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุทัศน์ เสียงตามสาย เป็นต้น</p> <p>7.3 มีความพร้อมในการบริหารจัดการ เพื่อให้ความรู้แก่ผู้มาเยี่ยมชม</p> <p>7.4 มีแนวทางพัฒนาให้โรงเรียนเป็นศูนย์เรียนรู้ด้านคุณธรรมที่ยั่งยืน (โดยมีกระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมที่เป็นระบบ มีความชัดเจน และนำไปใช้เป็นแบบอย่างได้)</p> <p>ระดับคุณภาพ</p> <p>4 = มีการปฏิบัติตามเกณฑ์ 4 ข้อ</p> <p>3 = มีการปฏิบัติตามเกณฑ์ 3 ข้อ</p> <p>2 = มีการปฏิบัติตามเกณฑ์ 2 ข้อ</p> <p>1 = มีการปฏิบัติตามเกณฑ์ 1 ข้อ</p>

ระดับความสำเร็จ

1. โรงเรียนคุณธรรมต้นแบบ ต้องมีผลการพิจารณาได้คะแนนไม่ต่ำกว่า 25 คะแนน และ ต้องไม่มีระดับคุณภาพพอใช้ (ระดับคุณภาพ 2) และระดับคุณภาพต้องปรับปรุง (ระดับคุณภาพ 1) ในข้อหนึ่งข้อใด
2. โรงเรียนคุณธรรม ต้องมีผลการพิจารณาได้คะแนนไม่ต่ำกว่า 21 คะแนน และต้องไม่มีระดับคุณภาพปรับปรุง (ระดับคุณภาพ 1)
3. โรงเรียนที่มีผลการประเมินต่ำกว่า 21 คะแนน ควรได้รับการพัฒนา

หมายเหตุ ผู้บริหารหมายถึง ผู้บริหารการศึกษา และรองหรือผู้ช่วยบริหารสถานศึกษา

การพิจารณาระดับคุณภาพควรพิจารณาจากพฤติกรรมที่มีการปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ

กระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมอย่างไรให้ประสบความสำเร็จ

...เมื่อจะเริ่มงานสิ่งใด ให้พยายามคิด
พิจารณาให้เห็นจุดหมาย เห็นสาระและประโยชน์
ที่แท้จริงของงานนั้นอย่างแจ่มแจ้ง
แล้วจึงลงมือทำด้วยความตั้งใจ มั่นใจ
ด้วยความรับผิดชอบอย่างสูง
ให้ดำเนินลุล่วงตลอดไปอย่างต่อเนื่อง
โดยมิให้บกพร่องเสียหาย

พระบรมราโชวาทของ
พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร
พิธีพระราชทานปริญญาบัตร มหาวิทยาลัยมหิดล
เมื่อวันที่ 4 กรกฎาคม 2533

เอกสารอ้างอิง

- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาประเทศตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2555. หนังสือตามรอยพระราชดำริสู่ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง”. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ
- ยุทธนา แซ่เตียว. 2547. การวัด การวิเคราะห์ และการจัดการความรู้. สร้างองค์ร้อัจฉริยะ กรุงเทพฯ : สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ.
- รายงานสรุปการจัดประชุมสัมมนาพิเศษอาสาของศูนย์โรงเรียนคุณธรรม. มูลนิธิยุวสถิรคุณ. เมื่อวันที่ 19-20 มิถุนายน 2560. ณ โรงแรมอมารี ดอนเมือง. กรุงเทพฯ
- รายงานสรุปการจัดประชุมสัมมนาวิทยาการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม. เมื่อวันที่ 30 กันยายน – 1 ตุลาคม 2560. ณ โรงแรมอมารี ดอนเมือง. กรุงเทพฯ
- รายงานสรุปการจัดประชุมอบรมวิทยากรพี่เลี้ยงของสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา. เมื่อวันที่ 5-6 สิงหาคม 2560. ณ สำนักพัฒนาบุคลากรของสอศ. กรุงเทพฯ
- ศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ. 2559. หนังสือ ครอบครั้วคุณธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ
- ศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ. 2559. หนังสือ คู่มือจัดกิจกรรมการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ
- ศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ. 2559. หนังสือ นิเทศอาสาติดตามโรงเรียนคุณธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ
- ศ.นพ.วิจารณ์ พานิช. (2552). การจัดการความรู้. <https://www.gotoknow.org/posts/283108.com> เข้าถึงเมื่อวันที่ 8 ตุลาคม 2560

